

ЖЕЉКО Ђ. БЈЕЛАЈАЦ*

Правни факултет за привреду и правосудје
Нови Сад

АЛЕКСАНДАР М. ФИЛИПОВИЋ**

Факултет за економију и инжењерски менаџмент
Нови Сад

UDC: 37.014:351.78

Оригиналан научни рад

Примљен: 26.02.2021

Одобен: 20.04.2021

Страна: 175–188

DOI: 10.51738/Kpolisa2021.18.1p.1.12

ИНЕРТНОСТ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА КАО ИНХИБИТОР БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ У ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ

Сажетак: Безбедносна култура је саставни део људске културе, и њене иницијалне постулате можемо пронаћи и у протозаједницама људи. Такође, безбедносна култура, или култура безбедног живота, саставни је део процеса васпитања и одгоја деце. Међутим, у једном тренутку, који коинцидира са почетком процеса формалног образовања, усвајање принципа безбедносне културе почиње да губи на значају, што за последицу има читаве генерације које немају довољно развијену свест о безбедности, што последично доводи до повећања безбедносних изазова, као и смањења могућности да се на те изазове адекватно одговори, најпре на индивидуалном, а затим и на вишим и комплекснијим нивоима. То доводи до закључка да у погледу преношења знања и формирања свести о безбедности образовни систем не остварује своју функцију на најбољи начин. Циљ овог рада је да истражи елементе образовног система, идентификује факторе који образовни систем чине ригидним и инертним, као и да одреди колики је удео инертности образовног система спрам елемента људске природе, и да, уккрстивши све те податке, доведе до препорука које би својом применом могле да доведу до повећаног нивоа свести о безбедности заједничким радом свих релевантних чинилаца идентификованих у овом раду.

Кључне речи: безбедност, безбедносна култура, људска природа, људска егзистенција, образовни систем

Увод

Боравећи извесни број деценија у друштву других људи, свака особа свесно или несвесно, али непрестано и нужно, врши еманацију урођених сис-

* zdjbelajac@gmail.com

** sasha.filipovic@gmail.com

тема активности и генетски инхерентних способности, ступајући, такође непрестано и нужно, у коегзистенцију са другим особама, настојећи да другима наметне свој систем вредности и хијерархију својих активности. У освиту цивилизације то наметање се исцрпљивало у крајње ограниченом броју феномена: у борби за храну, женке и, у случају енормног раста популације, за нову територију (Russell 1949, 125). Одувек су, кроз историју, људске потребе биле снажан извор објашњења људског понашања и социјалне интеракције. Сви појединци имају потребу да задовоље своје пориве, који суштински превазилазе само потребу за храном, водом и склоништем (Вјелјац 2017, 68). На том прималном нивоу егзистенције и социјализације, све особе су, са малим генетским одступањима, еманирале исте, или веома сличне системе активности и приоритете вредности. Тек, историјски мерено, касније, у време преласка праљудских колектива са групе породица и малих племена на велика племена и популације, људи су почели да „излазе” из урођених и генима одређених система понашања, постајући различите личности (Russell 1949, 125). При томе, личност дефинишемо као припадника људске заједнице, особу, представника одређеног друштва, групе, колектива, која је свесна свог односа према околини, која се бави сасвим одређеном врстом активности и има индивидуалне карактеристике и специфични систем психолошких својстава и квалитета (Hjelle and Ziegler 1992, 22-23). Управо ти „специфични системи психолошких својстава и квалитета” стварају, са аспекта безбедносне културе, за потребе овог рада, две групе личности: особе безбедног типа, и оне друге, којима лична и колективна безбедност није приоритет.

Особу безбедног типа дефинишемо као особу која практикује стабилне и сигурне облике понашања засноване на утицају морално и социјално прихватљивих друштвених норми уже или шире заједнице. Обзиром да људи у различитом квантуму поседују и, у комуникацији са другим људима, практикују особине које су својствене човеку безбедног типа, друштво још од свог настанка настоји да организованим активностима охрабри и обезбеди безбедно понашање чланова заједнице. Тако су људи, много пре настанка државе и закона, осмислили систем пожељних међусобних односа који су назвали моралним добром, приморавајући различитим механизмима све чланове заједнице да се понашају у складу са тако прокламованим нормама моралног добра.

Међутим, недоступним и несагледаним дубинама људских гена влада ентропија¹, примарна и коначна деструктивна сила универзума која „познаје и признаје” само природно право као облик понашања човека и која чини да један број људи одабере онај облик понашања и интеракције са другим људима који се у људској заједници зове морално зло. То је могуће зато што је непрестани дијалектички сукоб слободе и добра једна од круцијалних одредница онтолошког бића човека и његовог света, то је ноуменон из ког произилази онтолошка законитост да човек не може истовремено да буде потпуно слобо-

¹ У теоријском смислу, ентропија је бездимензиони квалитет, мера неуређености, несигурности, насумичности неког система, непредвидљивости исхода догађаја. Ентропија је стање и мера хаоса, рандомизације.

дан и потпуно добар, јер слобода подразумева слободни и ни од кога ометани избор понашања који може да буде и избор зла као пута којим човек иде, док пуна морална доброта захтева од појединца потпуно одрицање од слободе и делегирање слободе појединца колективу у коме живи, при чему тај процес често представља и потпуно бекство од слободе и њен болни нестанак из свакодневног живота (видети више: Fromm 1984, 178). Исто тако, доследно поштујући све моралне и законске норме понашања, људска цивилизација брзо и лако стиже до егзистенцијалног парадокса који гласи да се истовремена слобода појединца и слобода колектива нужно искључују, односно, да појединац и колектив не могу истовремено да буду слободни, јер, што је колектив слободнији, појединац има све мање шанси да се у њему осећа слободним, и обрнуто, што неупитно води у потпуну диктатуру или потпуну анархију које се нужно циклично смењују, а у сваком случају води - у дистопију (видети више: Замјатин 1969).

Пратећи историју људске слободе од прапочетака до данас, посматрану кроз аспект слободе појединца, примећујемо свакодневну незауставиву прогресивну ерозију слободе појединца, односно, слободног понашања појединца која би могла да има тешке последице по људско несвесно, и могла би да произведе разорну алијенацију човека и деструкцију његовог живота. Антрополози и футуристи одавно упозоравају да гушење природних импулса људи, чак и у име стварања *безбедног друштва*, ако би то *безбедно друштво* потпуно негирало могућност испољавања природних импулса, довело људску заједницу у фаталну опасност нестанка „живота каквог познајемо”. При томе, још увек се нико не усуђује да научно предвиди последице потпуне блокаде понашања људи по природним импулсима, нити да предвиди какав би то био другачији живот, „живот који још увек не познајемо”. Апсолутно безбедно друштво, ако икада буде заживело, нужно ће бити друштво без зла, односно, биће *тотално добро друштво*, а то нужно значи друштво у коме ће слобода појединца бити нешто далеко и утопијско, нешто чега се ни „најстарији људи неће сећати”. На другој страни трансцендента званог цивилизација, налазиће се *савршено друштво* које, на жалост, захтева нужно постојање слободних створења, иако ће нека од тих слободних створења бирати зло својом слободном вољом (видети више: Saint Augustine 1997).

Због свега реченог, процес формирања особе безбедног типа као појединца у безбедном друштву, формирања особе са високим нивоом безбедносне културе, јесте веома захтевни и озбиљни посао. То је и веома сензитивни и неизвесни посао чији се сви аспекти морају на дуже стазе темељно и мултиресорно осмислити и одмерити. Тај посао се мора разматрати у више димензија, при чему је неопходно утврдити све компоненте садржаја таквог понашања личности, као и педагошке, социолошке, антрополошке, па и онтолошке услове његовог формирања.

Модалитети људске егзистенције

Људска цивилизација као систем, начелно функционише у два мода, два режима који се смењују као јин и јанг²: У деструктивном (небезбедном) или конструктивном (безбедном) моду (Губанов и други 2007, 41-42). Судајући по целокупној историји људског рода, деструктивни мод је примарни, доминантни и подразумевани мод људског понашања и људских односа у највећем делу историје и налик је математичкој „игри са нултом сумом”, у којој један учесник, по правилу, јачи, настоји да применом, углавном леталне силе, добије све, док други, слабији, нужно губи све, често и сам живот. Тај мод настаје онда када друштвеним и личним односима продоминирају биолошки нагони природног права јачег који повремено однесу флагрантну превагу над социјалним идеалом једнаких права за све. То је дуализам који представља извесни облик дијалектичке супротности који се налази у перманентном кретању који неко још назива и вечитом борбом добра и зла.

Масовно, па чак и појединачно деструктивно понашање представља опасност која настаје онда када појединац или друштвена група, сматрајући да имају право, прибегавају агесији и силом задовољавају своје, иначе, по природном праву легитимне нагоне или интересе на начин који наноси штету другим људима. Особа која емитује такав модел понашања по дефиницији је друштвено опасна, али не толико колико је опасна особа оптерећена Фромовском „малигном агесијом” (видети више: Fromm 1976). То је по правилу летално агресивна особа која је способна да нанесе несагледиву штету људима око себе. Код таквих појединаца агесија се манифестује и на свесном и несвесном нивоу и ако таквих појединаца има више, онда постоји стварна опасност по живот и здравље не само за појединце, већ и за цело друштво у целини. Сасвим је очигледно да се у таквим условима тешко нарушава еколошка и енергетска равнотежа друштвене заједнице. Долази до конфронтација, пораста напетости, сукоба, често долази до еманације моралног зла, што све доводи до појаве озбиљних опасности за човека и друштво у целини. Да би се смањила вероватноћа разних врста опасности и деструктивних ризика за човека, неопходно је у њему формирати одређене стереотипе понашања и односа према околини, који ће у својој суштини бити безбедни облици понашања. Због тога је код становништва неопходно неговати културу безбедности која ће му омогућити да безбедно егзистира у друштву.

Конструктивни мод понашања човека и људске заједнице претпоставља комбиновану равнотежну интеракцију биолошких и социјалних регулатора. Биолошка компонента је усађена у човека на генетском нивоу, односно од рођења, а социјална компонента се формира на основу претежних етичких

² Комплементарност наизглед супротних снага, међусобно повезаних и међусобно зависних у природном свету. У даоистичкој метафизици разлика између доброг и лошег је, заједно са другим дихотомним моралним судовима, ствар перцепције, а не стварности, тако да је дуалност јина и јанга недељива целина. Са друге стране, у конфучијанској етици, за идеју јина и јанга је везана морална димензија.

вредности и норми социјалног понашања прихваћених у датом друштву. Најважнија вредност цивилизације је људски живот, а примарни низ вредности људског живота почиње слободом и безбедним животом. Зато су концепти живота, слободе и безбедности у основи идентични и нераздвојиви, иако и они, на нивоу метафизике представљају нерешиву онтолошку супротност. На онтолошком нивоу *слобода* се дефинише као потреба припадника људске заједнице да имају слободу избора понашања, па макар њихов избор било зло и пут зла. Према Светом Августину, свет у којем има зла, бољи је од онога света у којем би морално зло било немогуће. „Савршени свет захтева постојање слободних створења, а нека од тих слободних створења бирају зло својом слободном вољом. Но, још увек је свет са слободним створењима и злом бољи него свет без слободе и зла” (Saint Augustine 1997).

Због тога је, да бисте сачували свој и туђ живот, неопходно, поред свесног безбедног понашања на урођеном, биолошком нивоу, знати, разумети и прихватити концептуалне принципе и темеље безбедног постојања у друштву поштујући не само претпоставке безбедности колектива, већ и претпоставке безбедности појединаца који су равноправни чланови колектива, који обзиром да су појединци, нужно имају различите приоритете и принципе када је у питању симбиоза колективне безбедности и личне слободе. Ови принципи нису стечени рођењем па човека тим принципима треба научити.

Безбедносна култура и њено функционисање су уско повезани са колективним и појединачним променама које се дешавају у друштву и држави. Она делује проширујући спектар људских знања из различитих области науке и технологије, проширује сазнања врстама и нивоима нових опасности, њиховој динамици и могућим трансформацијама. Сходно томе, у савременим условима сврсисходни рад на промоцији и имплементацију културе безбедности у све сфере јавног и приватног живота, требало би да буде посебно организована просветна и хуманистичка активност државе, школског система, наставника и ученика, усмерена на формирање личности сигурног типа. Треба нагласити да, када су адолесценти у питању, креирање навика и перцепције почива на четири основа – породици, школи, вршњацима и медијима. Сва четири фактора су веома утицајна и појачавају или ублажавају ефекат који са друге стране неки од тих фактора врши, било да је позитиван или негативан (Bjelajac, Filipović, Banović 2021)

Наравно, усвајање основних правила безбедног живота мора да започне у породици. То значи да је дете потребно учити основама безбедности живота које ће му омогућити, не само да касније безбедно коегзистира у друштву, већ и да трајно изгради безбедносну културу неопходну за суживот, и да, када за то дође време, и своје потомке формира као безбедне личности. Тако се кроз континуитет безбедносне едукације трајно стварају безбедне личности, безбедне породице и на крају безбедно друштво. Трбало би да буде сасвим јасно да се пуна и иреверзибилна безбедносна култура трајно формира кроз одређени скуп знања, способности и вештина које млади људи стичу као резултат педагошке интеракције са школом у оквиру школског програма о основама безбедности живота.

Међутим, било би превише лако и лепо, када би, и поред озбиљних напора држава и међународних организација, безбедно друштво било могуће постићи радом у школским учионицама. Формирање безбедних појединаца и безбедних колектива није борба са макар и најбољим школским програмима, то је више борба са урођеним, или давно стеченим импулсима којима се људи радо и често препуштају и који их, начелно чине срећнијима од изложености већини савремених производа актуелне цивилизације (видети више: Russell 1948). Бертранд Расел је пре седамдесет година писао да проблем формирања безбедног друштва „није само у проналажењу решења за безбедност, јер ако решења, кад се једном пронађу, не пруже никакву дубоку сатисфакцију, безбедност ће бити одбачена зарад славне авантуре. Прави проблем је како уклопити обим безбедности неопходан за опстанак врсте, са облицима авантуре, опасности и надметања, спојивим са цивилизованим животом. Покушавајући да решимо овај проблем, увек морамо имати у виду, иако су наш начин живота, наше институције и знање прошли кроз велике промене, да су нам инстинкти за добро и зло још увек исти као у време кад су мозгови наших предака нарастали до данашње величине (видети више: Keith 1948). „Мислим да помирење примитивних нагона и цивилизованог живота није немогуће, а антрополошки радови су показали колико је људска природа прилагодљива на различите културне моделе. Али мислим да се то не може постићи потпуним искључењем свих основних импулса. Живот без авантура највероватније ће бити рђав, али живот у којем је сваки облик авантуре допуштен, сигурно ће бити кратак” (видети више: Russell 1948).

Образовни систем у Србији

Пре него што почнемо да анализирамо особине и могућности образовног система, па, у смислу наслова овог рада његову претпостављену инертност, потребно је да га, бар у основним цртама детерминишемо. У једном владином документу стоји да „образовни систем Републике Србије има задатак да правовремено, квалитетно и ефикасно образује становништво Републике Србије у складу са исказаним или препознатим развојним опредељењима у правцу одрживости и да одговори на образовне потребе сваког становника Републике Србије током целог његовог живота. Одавде следи да образовни систем преузима улогу кључног развојног фактора, јер је квалитетно образована популација Републике Србије прави ресурс како за ваљано коришћење природних и других наслеђених ресурса Републике Србије, тако и за развој нових, пре свега оних који ће се заснивати на напретку науке” (Службени гласник РС 2012). Образовање у Србији се одвија под надзором Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Према неким изворима датира још из 12. века, мада за такву тврдњу нема поузданих доказа, нити постоји континуитет до почетака модерне српске државе у 19. веку (Omladina 2012). У модерној српској држави организовано образовање датира од четрдесетих година деветнаестог века (видети више: Рајчевић 2008). Данас се дели на предшколско, основно, средње и високо образовање на факултетима универзитета.

Према подацима државног Завода за статистику, на почетку школске 2020/21. године у Републици Србији је радило 3,238 редовних основних школа (Републички завод за статистику 2020а) Наставу је похађало 510 576 ученика. Први циклус основног образовања (1- 4. разред) похађало је 253 061 ученика, од чега нешто више дечака (51,3%) у односу на девојчице (48,7%), док је други циклус (5-8. разред) похађало 257 515 ученика – 51,4% дечака и 48,6% девојчица. У истој школској години настава се одвијала у 518 редовних средњих школа (454 државне и 64 приватне) и 41 државној школи за ученике са сметњама у развоју. Редовне средње школе похађало је 248 605 ученика, 123 364 девојака (49,6%) и 125 241 дечака (50,4%). Школе за ученике са сметњама у развоју похађало је 2 320 ученика, 870 девојака (37,5%) и 1 450 дечака (62,5%) (Републички завод за статистику 2020б). Број деце обухваћене предшколским васпитањем и образовањем је тек нешто мањи од броја уписаних средњошколаца. У школској 2020/21. години 216,570 деце похађало је предшколско васпитање и образовање. Деце узраста од шест месеци до три године било је 50,635 (23,4%), а деце од навршене три године до поласка у школу 165 935 (76,6%). Обавезни припремни предшколски програм (ППП) похађало је 64,535 деце. Обухват деце ППП-ом је 96,4% (Републички завод за статистику 2020в).

Када је у питању квалитет основног школовања у Србији, у документу Националног просветног савета Србије стоји: „Образовни систем Србије већ дуго не остварује добре образовне резултате. У циљу привлачења пажње на ту чињеницу, на почетку наводимо само један упечатљив показатељ. На графикону су приказани резултати наших петнаестогодишњака на тестовима разумевања текстова (тзв. читалачка писменост). Резултати су узети из међународног испитивања школских постигнућа PISA (које организује OECD) у 2009. години. Читалачка способност јесте опште интелектуално оруђе и неопходна је за успех у сваком даљем облику образовања и у свакој делатности. Графички приказ јасно показује где су наши петнаестогодишњаци у погледу те способности у поређењу са својим вршњацима из других земаља (ЕУ је поставила као стратешки циљ до 2020. године да само 15% ученика буде у категорији функционално неписмених). Подаци на графичкој схеми показују да се 33% наших ученика првог разреда средње школе у погледу способности разумевања текста налази на нивоу који се означава као *функционална неписменост*, да је тек једна трећина на првом нивоу *изнад функционалне неписмености* и да наше школе по том параметру не остварују највише нивое, јер у две највише категорије има мање од једног процента наших ученика, и да су постигнућа наших ученика значајно испод просека за земље OECD-а” (Национални просветни савет 2011).

Безбедносна култура у образовном систему

У Србији нема наставе безбедносне културе у образовном систему. Од како је 1994. године са индигнацијом из школског система у средњој школи и

на факултетима избачена „предвојничка обука“³ ученици и студенти немају прилику да током школовања добију основна знања из области личне и колективне безбедности. Две деценије од укидања овог предмета, почетком 2014, Министарство одбране је предложило његов повратак у средњошколске програме. Основни разлог, по мишљењу предлагача је недостатак био чак и основних знања о војној доктрини, улози војске и значају одбране код младих. Предлог је наишао на подељене оцене, да би на крају преовладало мишљење да треба сачекати. Ипак, 2019. године су у средњим школама, у другом полугодишту, одржани часови на којима су ученици упознавани са основним темама везаним за личну и колективну безбедност и одбрану земље. После одржаних неколико сесија, ученици су анкетирани. Неки су сматрали да би требало више да уче о првој помоћи, како да реагују у ситуацији пожара, земљотреса, како да помогну некоме у судару. Са коментарима ученика су упознати припадници Министарства одбране. У саопштењу за јавност је речено да су Изменама Закона о војној, радној и материјалној обавези дефинисане категорије грађана које треба да се обучавају за потребе одбране земље. Међу њима су и ученици средњих школа. Наводно је интересовање за часове значајно а само у Београду је 87 средњих школа подржало ову иницијативу (Istinomer 2020).

Стиче се утисак да је, поред жеље и потребе да млади људи у оквиру образовног система добију макар и базична знања из области културе безбедности, увођење тог предмета у наставу још увек неизвесно. У политичким и научно-просветним институцијама и интересним круговима не постоји чак ни размишљање о системском увођењу наставе било ког облика безбедносне културе. За свеобухватније разумевање друштвене стварности, од важности је и препознавање улоге образовања. Да је реч о комплексној теми види се кроз индиферентан однос образовања у Републици Србији у односу на друштвену стварност. С једне стране постоји општи консензус о важности образовања и знања које доприноси кохезији и развоју друштва као вредан ресурс, а с друге стране постоји велика разлика између онога што јесте и онога што треба да буде (Бјелајац 2019). Очигледно је проблем у недостатку свести о потреби едукација становништва из ове области и недостатку мотивације на свим нивоима, осим, делимично, на нивоу Министарства одбране. Како је то у другим државама? Према једном документу руског Министарства за ванредне ситуације *ваљани рад на свеобухватној имплементацији безбедносне културе и усвајање добре праксе из области безбедносне културе у друштву почиње мотивацијом* (МЧС России 2013). Мотивација за потребу овладавањем корпусом знања из области личне и колективне безбедности формира се у процесу раног образовања, уз моралну и психолошку подршку породице. Основне међусобно повезане компоненте културе безбедности треба да буду образовање, морална и психолошка едукација, пропаганда и информисање становништва. Главни циљ интеракције породице, државе (школски систем), информисања и пропаганде је формирање особина сваке личности усмерених на безбедно понашање

³ Обавезни наставни предмет се звао „предвојничка обука“ само шездесетих и седамдесетих година прошлог века, када је замењен називом „Општенародна одбрана и друштвена самозаштита (ОНО и ДСЗ)“, да би још касније предмет добио назив „Одбрана и заштита“

у околном свету. Добра педагошка пракса је установила да је процес едукације и усвајања безбедносних навика и пракси најефикаснији у детињству, када се, током периода активног развоја личности и формирања карактера, формирају темељни погледи на свет, веровања, мотиве и вредности, савремену културу, значај коришћења информација.

У овом периоду главни задаци обуке су:

- за ученике основних школа - формирање одговорног односа и поштовања према сопственој безбедности и безбедности других, поштовање околине, свест о приоритету обезбеђивања безбедности за све области деловања;
- за ученике средњих школа – развој безбедносне солидарности и емпатије, разумевање важности превенције уласка у небезбедне ситуације, формирање разумевања потребе за обезбеђивањем сигурних услова рада, поштовања еколошких стандарда, разумевање сарадње и координираног рада свих комплементарних безбедносних установа у друштву;
- за студенте високошколских установа - развој способности за доношење компетентних безбедносно исправних одлука у процесу управљања, усвајање виших облика безбедносне културе у управљању производњом, образовним процесима, способност за организовање тимских активности из области безбедносне културе, способност формирања професионално значајних безбедносних карактеристика појединаца, колектива и друштва опште (МЧС России 2013).

Аутори овог текста су у својим ранијим истраживањима дошли до препорука везаних за интродукцију безбедносне културе у образовни систем, бавећи се примарно цивилним аспектима личне и колективне безбедности. Како је безбедносна култура јако широк појам, са пуно елемената, погодна је за узрасту диференцијацију, која би се могла поделити на пет делова:

- у вртићима би се кроз васпитачки рад као подршка кућном васпитању и одгоју деца учила безбедности на примерима релевантним за тај узраст, чији је основни циљ да се деца науче од чега прети опасност, и како да се не повреде или на други начин науде себи или другима, и тиме се пре свега науче одређеном опрезу у приступу људима и предметима, што је правилно полазиште за даљу едукацију и комплексније концепте;
- у нижим разредима основних школа, од првог разреда, безбедносна култура би постала засебни предмет. Наставу би одржавали или учитељи или специјализовани наставници, а концепти који би били предавани су безбедност у саобраћају, безбедност у интеракцији са непознатим људима, основе безбедности на интернету, хигијенска безбедност и превенција болести, да набројимо само неке од тема које би у сваком случају биле и релевантне за узраст, и припрема за наредни ниво;
- у вишим разредима основних школа безбедносну културу предавао би специјализовани наставник. Неке од тема које би биле подучаване на овом нивоу су и безбедност на интернету, основе безбедности од болести зависности, основе сексуалне безбедности, основе еколошке безбедности, основе прве помоћи и противпожарне заштите;

- у средњим школама наставу би такође држао специјализовани наставник, а изучавали би се концепти и принципи релевантни за младе адолесценте, као што су безбедност од болести зависности, значајно детаљније него на претходном нивоу, и засебно по групама зависности (алкохолизам, наркоманија, патолошко коцкање, пушење, и друге), сексуална безбедност и васпитање, еколошка безбедност, одређени уводни теоријски концепти, као што је место појединца у систему колективне безбедности, цивилна заштита, политички системи, геополитичка историја и савремени тренутак, и други;
- на факултетима безбедносна култура би се изучавала на релевантним високошколским установама, у пољима као што су безбедност, право, политичке науке, менаџмент, криминалистика, војна наука. Како би се ниво безбедносне културе након 12 година изучавања кроз основне и средње школе као засебног предмета у значајној мери подигао, циљ овог предмета би био подједнако теоријски и практични. Циљ практичног дела је да се студенти припреме да спроводе научене концепте у будућим организацијама њиховог запослења, а циљ теоријског дела јесте да студенти усвоје комплексне концепте и корелативности различитих нивоа и врста безбедности, као и да се они студенти који желе да се академски посвете студијама безбедности и безбедносне културе припреме за научно промишљање и истраживање, чиме би се обезбедила несметана смена генерација високошколских предавача, као и специјализованих предавача безбедносне културе на свим нивоима (Бјелајац и Филиповић 2021).

Треба нагласити да су ове препоруке дугорочне, како у смислу дуготрајности процеса учења, тако и у смислу тренутка у коме би се друштво састојало од потпуно безбедносно описмењених људи. Процес је дуготрајан, и тек у другој генерацији бисмо могли да реално очекујемо праве резултате. Када кажемо у другој генерацији, мислимо на потомке грађана који су кроз овај процес прошли, а под условом да од интродукције постоји континуитет изучавања безбедносне културе у образовном систему. Другим речима, потребно је око 30 година да бисмо почели да видимо резултате. Када кажемо „видљиви резултати”, у смислу усвајања принципа безбедносне културе, долазимо до парадокса, јер у потпуности усвојени принципи безбедносне културе подразумевају отклањање опасности и пре него што она настане, тако да би резултати били присутни, али не би били видљиви, по својој природи.

Дискусија

Безбедност је једна од елементарних људских потреба, и један од најосновнијих елемената људске мотивације. На основу те чињенице конструишу се програми имплементације безбедносне културе у људском друштву и његовим институцијама. Свакако, процес интеграције безбедносну културу у ширу културу сваког појединца мора да почне из породице као основне ћелије друштва. Усвајање различитих елемената безбедносне културе као превенције од раз-

личитих опасности је саставни део васпитања, и готово сваки родитељ своју децу учи, односно одвраћа од предмета и ситуација које могу да угрозе њихову безбедност, као што су електрични уређаји, оштри предмети, и остале ствари које су део свакодневног живота а које могу да изазову повреде и угрозе децу. Касније, како деца расту, родитељи их уче безбедности на јавним местима, у саобраћају, у интеракцији са непознатим људима. Све су ово најелементарније ствари и оне се најчешће подразумевају и о њима се ни не размишља, већ су дубоко укоренење у свест родитеља који то преносе деци. Међутим, када деца доспеју у образовни систем, осим тих елементарних безбедносних постулата научених у кући, са озбиљним приступом подучавању елементима безбедног живота се безмало стаје. Са једне стране, у нашем друштву, постоји унутрашњи конфликт и отклон према реликтима из социјалистичког друштва, које се ипак много темељније бавило својим грађанима него што то чини данашње друштво, те се са готово презиром гледа на безбедносну културу изједначавајући је са ОНО и ДСЗ или са предвојничком обуком. Другим речима, изучавање безбедности се сматра или застарелим остатком некадашњег друштва, или се пак изједначава са промоцијом милитаристичког погледа на свет, иако је безбедносна култура окренута ка појединцу, а не ка службама безбедности. Један део тога је и до језичких недостатака, јер користимо само једну реч, безбедност, за све њене различите елементе и појавне облике, али то не сме да умањи значај усвајања њених принципа на свим нивоима нити разумевање неопходности тога.

Образовни системи су генерално трими и често долазе у раскорак са актуелним друштвеним тенденцијама, и тако постају оптерећујући и дисфункционални у смислу испуњавања своје основне функције. Образовни систем по правилу мора да иде у корак са друштвом и да преноси како општа, тако и специфична знања релевантна за сваки појединачни тренутак у коме се тај процес одвија, а према тенденцијама и елементима који су актуелни и битни. То није једноставно, и образовни систем се не може непрестано мењати брзином којом се мењају и друштвени токови и тенденције, али уколико се систем базично постави на начин који одговара људској мотивацији и људским потребама, сва иманентна ригидност тих система може бити ублажена благим интервенцијама унутар самих образовних програма, не мењајући њихову суштину нити структуру. Наравно, свему томе предатира воља и визија доносилаца одлука у сваком појединачном друштву. Актуелне околности везане за пандемију показале су како образовни систем може да се трансформише чак и када је онемогућено постојање његовог основног принципа – физичког окупљања наставника, ученика и студената на једно место, што је основни образовни постулат откако образовање постоји. Ако једна тако драстична промена није угрозила постојање образовног система, мање модификације у складу са друштвеним тренутком и друштвеним интересима ни на који начин не би угрозиле систем, већ напротив – боље би га прилагодиле личним, колективним и националним интересима – а безбедност је једна од основних људских потреба, мотива и интереса.

Иницијатива за увођење безбедносне културе мора да потекне од државе и њених институција. У Стратегији националне безбедности Републике Срби-

је, безбедносна култура се помиње само на једном месту, а живимо у држави и друштву која је у последњих 30 година прошла и кроз економску транзицију и промену друштвеног система, ратове, оружане побуне, политичке атентате, високу стопу криминалитета везаних за директно и индиректно угрожавање безбедности појединаца, као што је трговина дрогом, хулиганизам, сексуална кривична дела нарочито усмерена према деци и младима, еколошке катастрофе и на крају епидемију смртоносне заразне болести. Све би ово морало да прејудицира свест о неопходности постављања безбедносне културе у културу сваког појединца. Најбољи механизам за то је образовни систем, а иницијатор би морали да буду државне и просветне власти, у оквиру вишегодишњег плана који би на крају требало да створи друштво у каквом, према друштвеном консензусу, сви желимо да живимо.

Закључак

Говорити о неопходности нечег што је ноторно јер проистиче из темеља хијерархије људских потреба и мотивације може се чинити сувишним, нарочито ако узмемо у обзир да су иницијални елементи учења о безбедном животу, дакле безбедносној култури, саставни део васпитања. Са друге стране, сума тог знања понетог из породице није била довољна за потпуно безбедан живот ни у временима када је постојало неупоредиво мање ризика и претњи безбедности, односно, када је постојало далеко мање потенцијалних опасности. Савремено доба носи нове изазове – неки од њих су смештени у дигиталним виртуелним световима, неки проистичу из континуиране девастације животне средине, неки из до сада неоткривених болести, док неки настају и нестају насумично и не могу се предвидети. Ту морамо направити границу да бисмо нагласили суштину: добра основа у смислу свести о безбедности помаже у отклањању или умањивању постојећих безбедносних претњи, али истовремено и ствара базичну припремљеност и базичну рационалност и за новонастале претње, кроз аналогije изведених из приступа постојећим претњама. Стога образовни систем треба да буде катализатор безбедносне културе а не њен инхибитор. Увек ће бити нових претњи за које ћемо бити релативно неприпремљени, али ако кроз систематизовано изучавање безбедносне културе постигнемо критичну масу свести и знања о приступу безбедносним изазовима и претњама, последице ће бити далеко мање. У сваком случају, државне власти, кроз своје институције и механизме треба да покрене процес интродукције безбедносне културе у образовни систем, и не треба да буде обесхрабрена дуготрајношћу процеса и дугим чекањем комплетнијих резултата. Време које је пред нама ће сигурно донети безбедносне претње које нисмо очекивали, ма колико знали да су оне теоријски могуће (попут пандемије COVID-19), па тако и улагање различитих ресурса у подизање нивоа безбедносне културе грађана је како неопходно, тако и исплативо са аспекта опстанка и безбедности друштва.

Литература

1. Bjelajac, Željko. 2017. *Bezbednosna kultura – umeće življenja*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
2. Bjelajac, Željko, Aleksandar M. Filipović and Božidar Banović. 2021. “Instruments of support in promotion of healthy food and food safety culture”. *Economics of Agriculture*, 68 (1), 241-255, <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2101241B>.
3. Fromm, Erich. 1976. *Anatomija ljudske destruktivnosti 1-2*, Zagreb: Naprijed.
4. Fromm, Erich. 1984. *Bekstvo od slobode*, Beograd: Nolit.
5. Hjelle, Larry and Daniel Ziegler. 1992. *Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3rd ed*. New York: McGraw-Hill.
6. *Istinomer*. 2020. „Da li bi predvojnička obuka koristila u borbi protiv korone?“, последњи приступ 16.04.2021, <https://www.istinomer.rs/analize/da-li-bi-predvojnicka-obuka-koristila-u-borbi-protiv-korone/>.
7. Keith, Arthur. 1948. *A New Theory of Human Evolution*, London: Watts & Co.
8. Russell, Bertrand. 1949. *Authority and the Individual*. London: George Allen and Unwin.
9. Saint Augustine. 1997. *The Confessions*. New York: Touchstone.
10. Бјелајац, Желько. 2019. „Релевантност интродукције безбедносне културе у образовни систем Републике Србије”. *Култура полиса*, год. XVI, бр. 40, 231-244.
11. Бјелајац, Желько и Александар Филиповић. 2021. „Релевантност медија у функцији реафирмације безбедносне културе у политици националне безбедности”. *Политика националне безбедности*. 20 (1), 149-165.
12. Губанов В.М, Л.А. Михайлов, и В.П. Соломин. 2007. *Чрезвычайные ситуации социального характера и защита от них*. Дрофа: Москва.
13. Замјатин, Јевгениј Иванович. 1969. *Ми*. Београд: Просвета.
14. *МЧС России*, „Привлечение молодежи к проблемам безопасности жизнедеятельности”, последњи приступ 17.04.2021, <https://08.mchs.gov.ru/deyatelnost/press-centr/novosti/1621859>.
15. Национални просветни савет. 2011. *Образовање у Србији: Како до бољих резултата – Правци развоја и унапређења квалитета предшколског, основног, општег средњег и уметничког образовања и васпитања 2010 – 2020*, Београд: Национални просветни савет.
16. *Омладина*. 2012. „Прве школе у Србији”, последњи приступ 05.04.2021, <https://obrazovanje.omladina.net/2012/03/02/prve-skole-u-srbiji/>.
17. Рајчевић, Петар. 2008. „Наставни програми за основне школе у Србији од 1838. до 1941. године”. *Иновације у настави*, XXI (3), 75-82.
18. *Републички завод за статистику*. 2020. „Основно образовање”, последњи приступ 12.04.2021, <https://www.stat.gov.rs/sr-Cyrl/oblasti/obrazovanje/osnovno-obrazovanje>, (Републички завод за статистику 2020а).
19. *Републички завод за статистику*. 2020. „Предшколско васпитање и образовање”, последњи приступ 12.04.2021, <https://www.stat.gov.rs/sr->

- cyrl/vesti/20210416-predskolsko-vaspitanje-i-obrazovanje-2020/?a=0&s=1103, (Републички завод за статистику 2020б).
20. Републички завод за статистику. 2020. „Средње образовање”, последњи приступ 12.04.2021, <https://www.stat.gov.rs/sr-Cyrl/oblasti/obrazovanje/srednje-obrazovanje>, (Републички завод за статистику 2020в).
 21. Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 107/2012.

ŽELJKO Đ. BJELAJAC*

Faculty of Law for Commerce and Judiciary
Novi Sad

ALEKSANDAR M. FILIPOVIĆ**

Faculty of Economics and Engineering Management
Novi Sad

Original scientific work

Received: 26.02.2021

Approved: 20.04.2021

Page: 175–188

INERTNESS OF THE EDUCATIONAL SYSTEM AS AN INHIBITOR OF SECURITY CULTURE IN EDUCATION

Summary: Security culture is an integral part of human culture, and its initial postulates can be found in proto-communities of people. Also, a safety culture, or a culture of safe living, is an integral part of the process of raising and educating children. However, at some point, which coincides with the beginning of the process of formal education, the adoption of the principle of security culture begins to lose importance, resulting in entire generations who do not have a sufficiently developed security awareness, which in turn leads to increased security challenges and reduced opportunities to respond adequately to these challenges, first at the individual level and then at higher and more complex levels. This leads to the conclusion that in terms of knowledge transfer and the formation of security awareness, the education system is not fulfilling its function in the best way. This paper aims to investigate the elements of the education system, identify the factors that make the education system rigid and inert, as well as to determine the share of inertia of the education system against the elements of human nature, and by crossing all these data to give recommendations that could lead to an increased level of safety awareness through the joint work of all relevant factors identified in this paper.

Keywords: security, security culture, human nature, human existence, education system

Introduction

Having lived in the company of other people for a number of decades, each person consciously or unconsciously, but constantly and necessarily, emanates innate systems of activities and genetically inherent abilities, entering, also constantly and necessarily, into coexistence with other people, trying to impose

* zdjbjelajac@gmail.com

** sasha.filipovic@gmail.com

his value system on others and the hierarchy of its activities. In the dawn of civilization, this imposition was exhausted in a minimal number of phenomena: in the struggle for food, females and, in the case of enormous population growth, for new territory (Russell 1949, 125). Human needs have always been a powerful source of explanation for human behavior and social interaction throughout history. All individuals need to satisfy their urges, which essentially exceed only the need for food, water, and shelter (Bjelajac 2017, 68). At that primary level of existence and socialization, all persons, with minor genetic deviations, emanated the same or very similar systems of activities and priorities of values. Only, historically measured, later, during the transition of prehistoric collectives from a group of families and small tribes to large tribes and populations, people began to “come out” of innate and gene-specific behavioral systems, becoming different personalities (Russell 1949, 125). In doing so, we define a person as a member of the human community, a representative of a particular society, group, collective, who is aware of their relationship to the environment, engaged in a specific type of activity and has individual characteristics and a specific system of psychological properties and qualities (Hjelle and Ziegler 1992, 22-23)”. It is these “specific systems of psychological properties and qualities” that create, from the aspect of security culture, two groups of persons: persons of the safe type, and those others for whom personal and collective security is not a priority.

We define a person of the safe type as a person who practices stable and safe forms of behavior based on the influence of morally and socially acceptable social norms of the immediate or broader community. Considering that people in different quantities possess and, in communication with other people, practice traits that are characteristic of a person of safe type, society has been striving since its inception to encourage and ensure safe behavior of community members through organized activities. Thus, long before the creation of the state and the law, people devised a system of desirable mutual relations, which they called moral good, forcing all community members to act under the proclaimed norms of moral good by various mechanisms.

However, the inaccessible and unseen depths of human genes are ruled by entropy¹, the primary and ultimate destructive force of the universe that “knows and recognizes” only natural law as a form of human behavior and that makes a number of people choose the form of behavior and interaction with other people that in the human community is called moral evil. This is possible because there is a constant dialectical conflict between freedom and good, and it is one of the crucial determinants of the ontological being of man and his world. It is a noumenon from which the ontological law that man cannot be completely free and completely good at the same time derives, because freedom implies a free and never hindered choice of behavior which can be a choice of evil as the path a

¹ In the theoretical sense, entropy is a dimensionless quality, a measure of disorder, uncertainty, randomness of a system, unpredictability of the outcome of events. Entropy is a state and a measure of chaos, randomization.

person takes, while full moral goodness requires from the individual complete renunciation of freedom and delegating the individual freedom to the collective in which he lives, and this process often represents a complete escape from freedom and its painful disappearance from everyday life (see more: Fromm 1984, 178). Likewise, consistently respecting all moral and legal norms of behavior, human civilization quickly and easily reaches the existential paradox which is that the simultaneous freedom of the individual and the freedom of the collective are necessarily excluded, that is, that the individual and the collective cannot be free at the same time. When the collective is freer, the individual has less and less chance to feel free in it, and vice versa, which unquestionably leads to complete dictatorship or complete anarchy, which change cyclically, and in any case leads to dystopia (see more: Замјатин 1969).

Following the history of human freedom from the beginning to the present, observed through the aspect of individual freedom, we notice the daily unstoppable progressive erosion of individual freedom, that is, free behavior of individuals that could have severe consequences for the human unconscious, and could produce destructive alienation and destruction of life. Anthropologists and futurists have long warned that stifling people's natural impulses, even in the name of creating a safe society, if that safe society completely negates the possibility of natural impulses, would put the human community in fatal danger of the disappearance of "life as we know it." At the same time, no one still dares to scientifically predict the consequences of a complete blockade of human behavior in accordance with natural impulses, nor to predict how different such life would be. An absolutely safe society, if it ever comes to life, will necessarily be a society without evil, that is, it will be a totally good society, and that necessarily means a society in which the freedom of the individual will be something distant and utopian, something even "the oldest people will not remember".

Due to all the above, the process of forming a person of the safe type as an individual in a safe society, that is, forming a person with a high level of security culture, is a very demanding and serious job. It is also a very sensitive and uncertain job, all aspects of which must be thoroughly and multidisciplinary designed and measured in the long run. This work must be considered in several dimensions, where it is necessary to determine all the components of the content of such personal behavior, as well as pedagogical, sociological, anthropological, and even ontological conditions of its formation.

Modalities of human existence

Human civilization as a system, in principle, functions in two modes, two regimes that alternate as yin and yang²: In destructive (unsafe) or constructive

² Complementarity of seemingly opposite forces interconnected and interdependent in the natural world. In Daoist metaphysics, the difference between good and bad, together with

(safe) mode (Губанов et al., 2007, 41-42). Judging by the entire history of the human race, the destructive mode is the primary, dominant and default mode of human behavior and human relations for most of history and is similar to the mathematical “zero sum game”, in which one participant, as a rule, stronger, tries to apply mostly lethal forces and gains everything, while others, weaker, necessarily lose everything, often life itself. This mode arises when social and personal relations are dominated by the biological instincts of the natural right of the stronger, which occasionally take a flagrant advantage over the social ideal of equal rights for all. It is a dualism that represents a certain form of dialectical opposition that is in a permanent movement that some still call the eternal struggle between good and evil.

Mass and even individual destructive behavior is a danger that arises when an individual or a social group, believing that they are right, resort to aggression and forcefully satisfy their otherwise legitimate instincts or interests in a way that harms other people. A person who displays such a behavior model is by definition socially dangerous, but not as much as a dangerous person burdened with Fromm's “malignant aggression” (see more: Fromm 1976). As a rule, it is a lethally aggressive person who is capable of inflicting inconceivable damage to the people around him. In such individuals, aggression is manifested on both a conscious and unconscious level, and if there are more such individuals, then there is a real danger to life and health not only for individuals but for society as a whole. It is quite obvious that in such conditions, the ecological and energy balance of the social community is severely disturbed. There are confrontations, rising tensions, conflicts, often there is an emanation of moral evil, which all leads to the emergence of serious dangers for man and society as a whole. In order to reduce the probability of various types of dangers and destructive risks for humans, it is necessary to form certain stereotypes of behavior and attitudes towards the environment, which will be essentially safe forms of behavior. Therefore, it is necessary to nurture security culture in the population, that will enable it to exist safely in society.

The constructive mode of behavior of man and the human community presupposes a combined equilibrium interaction of biological and social regulators. The biological component is implanted in humans at the genetic level, from birth, and the social component is formed on the basis of predominant ethical values and norms of social behavior accepted in a given society. The most important value of civilization is human life, and the primary value of human life begins with freedom and a safe life. That is why the concepts of life, freedom and security are basically identical and inseparable, although they, at the level of metaphysics, represent an unsolvable ontological opposite. At the ontological level, freedom is defined as the need of members of the human community to

other dichotomous moral judgments, is a matter of perception, not reality, so that the duality of yin and yang is an indivisible whole. On the other hand, in Confucian ethics, the idea of yin and yang has a moral dimension.

have the freedom to choose behavior, even if their choice was evil and the path of evil. According to St. Augustine, a world in which there is evil is better than a world in which moral evil would be impossible. "The perfect world requires the existence of free creatures, and some of these free creatures choose evil of their own free will. But a world without free creatures and evil is still better than a world without freedom and evil" (Saint Augustine 1997).

Therefore, in order to preserve own and others' lives, it is necessary, in addition to conscious safe behavior at the innate, biological level, to know, understand and accept the conceptual principles and foundations of safe existence in society, respecting not only the security assumptions are equal members of the collective, who, being individuals, necessarily have different priorities and principles when it comes to the symbiosis of collective security and personal freedom. These principles are not acquired by birth, so a person should be taught these principles.

Security culture and its functioning are closely related to the collective and individual changes that take place in society and the state. It acts by expanding the range of human knowledge from various fields of science and technology, expanding knowledge of the types and levels of new hazards, their dynamics and possible transformations. Accordingly, in modern conditions, purposeful work on the promotion and implementation of security culture in all spheres of public and private life, should be specially organized educational and humanistic activity of the state, school system, teachers and students, aimed at forming a safe person. It should be emphasized that, when it comes to adolescents, the creation of habits and perceptions is based on four foundations - family, school, peers and the media. All four factors are very influential and enhance or mitigate the effect that on the other hand some of these factors have, whether positive or negative (Bjelajac, Filipović, Banović 2021).

Of course, the adoption of the basic rules of safe living must begin in the family. This means that the child needs to be taught the basics of life safety and security that will enable him to coexist safely in society and permanently build the safety culture necessary for coexistence and form his descendants as safe personalities when the time comes. Thus, through the continuity of security education, safe personalities, safe families and, ultimately, a safe society would be permanently created. It should be quite clear that a full and irreversible safety culture is permanently formed through a certain set of knowledge, abilities and skills that young people acquire as a result of pedagogical interaction with the school within the school program on the basics of life safety and security.

However, it would be too easy and beautiful if, despite the serious efforts of states and international organizations, a safe society could be achieved by working in school classrooms. Forming safe individuals and safe collectives is not a struggle with even the best school programs, it is more a struggle with innate or long-acquired impulses that people gladly and often indulge in and that make them happier than exposure to most modern products of current civiliza-

tion (see more: Russell 1948). Seventy years ago, Bertrand Russell wrote that the problem of forming a safe society “is not only in finding solutions for security, because if solutions, once found, do not provide any deep satisfaction, security will be rejected for the sake of a glorious adventure.” The real problem is how to fit the scope of security necessary for the survival of the species, with the forms of adventure, danger and competition, compatible with civilized life. In trying to solve this problem, we must always keep in mind, that although our way of life, our institutions and knowledge have undergone great changes, that our instincts for good and evil are still the same as at the time when the brains of our ancestors grew to today's size. (see more: Keith 1948). “I think that reconciling primitive instincts and civilized life is not impossible, and anthropological works have shown how adaptable human nature is to different cultural models. But I don't think that can be achieved by completely excluding all basic impulses. Life without adventure is likely to be bad, but a life in which any form of adventure is allowed will certainly be short” (see more: Russell 1948).

Education system in Serbia

Before we begin to analyze the features and possibilities of the educational system, and, in terms of the title of this paper, its presumed inertia, it is necessary to determine it, at least in basic terms. One government document states that “the education system of the Republic of Serbia has the task of timely, good and efficient education of the population of the Republic of Serbia in accordance with the expressed or recognized development commitments towards sustainability and to respond to the educational needs of every inhabitant of the Republic of Serbia.” It follows that the education system takes on the role of a key development factor, because a well-educated population of the Republic of Serbia is the resource for the proper use of natural and other inherited resources of the Republic of Serbia, and for the development of new ones, primarily those based on scientific progress. (Службени гласник РС RS 2012). Education in Serbia takes place under the supervision of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia. According to some sources, it dates back to the 12th century, although there is no reliable evidence for such a claim, nor is there any continuity until the beginnings of the modern Serbian state in the 19th century (Omladina 2012). In the modern Serbian state, organized education dates back to the 1840s (see more: Рајчевић 2008). Today it is divided into preschool, primary, secondary and higher education at university faculties.

According to the data of the State Bureau of Statistics, at the beginning of the school year 2020/21. 3,238 regular primary schools (Републички завод за статистику2020а) operated in the Republic of Serbia in 2006. Classes were attended by 510,576 students. The first cycle of primary education (grades 1-4) was attended by 253,061 students, of which slightly more boys (51.3%) than

girls (48.7%), while the second cycle (grades 5-8) 257,515 students attended - 51.4% boys and 48.6% girls. In the same school year, classes were held in 518 regular high schools (454 state and 64 private) and 41 state schools for students with disabilities. 248,605 students, 123,364 girls (49.6%) and 125,241 boys (50.4%) attended regular high schools. Schools for students with disabilities were attended by 2,320 students, 870 girls (37.5%) and 1,450 boys (62.5%) (Републички завод за статистику 2020b). The number of children covered by pre-school upbringing and education is only slightly lesser than the number of enrolled high school students. In the school year 2020/21. year 216,570 children attended preschool education. There were 50,635 (23.4%) children aged six months to three years, and 165,935 (76.6%) children from the age of three until they started school. The obligatory preparatory preschool program (PPP) was attended by 64,535 children. The coverage of children with PPP is 96.4% (Републички завод за статистику 2020c).

When it comes to the quality of primary education in Serbia, the document of the National Education Council of Serbia states: “The education system of Serbia has not been achieving good educational results for a long time. In order to draw attention to this fact, we state at the outset only one striking indicator. The chart shows the results of our fifteen-year-olds on text comprehension tests (so-called reading literacy). The results are taken from the 2009 PISA International School Achievement Survey (organized by the OECD). Reading ability is a general intellectual tool and is necessary for success in any further form of education and in any activity. The graph clearly shows where our 15-year-olds are in terms of that ability compared to their peers from other countries (the EU has set as a strategic goal by 2020 that only 15% of students will be in the category of functionally illiterate). The data in the graphic diagram show that 33% of our first grade high school students are at the level marked as functional illiteracy in terms of text comprehension, that only one third is above functional illiteracy at the first level and that our schools do not achieve this parameter on the highest levels, because in the two highest categories there are less than one percent of our students, and that the achievements of our students are significantly below the average for OECD countries” (Национални просветни савет 2011).

Security culture in the education system

There is no study program of security culture in the education system in Serbia. Since in 1994 “pre-military training”³ was removed from the school system in high school and colleges with indignation, pupils and students do not have the opportunity to acquire basic knowledge in the field of personal and col-

³ The compulsory subject was called “pre-military training” only in the 1960s and 1970s, when it was replaced by the name “National Defense and Social Self-Defense (ONO and DSZ)”, and even later the subject was named “Defense and Protection”.

lective security during their schooling. Two decades after abolishing this subject, in early 2014, the Ministry of Defense proposed its return to high school programs. The main reason, in the opinion of the proponents, was the lack of even basic knowledge about military doctrine, the role of the army and the importance of defense among young people. The reception of the proposal was mixed, and in the end the prevailing opinion was that the time is not yet right and that it should wait. However, in 2019, in high schools, in the second semester, classes were held in which students were introduced to basic topics related to personal and collective security and defense of the country. After several sessions, students were interviewed. Some thought that they should learn more about first aid, how to react in a situation of fire, earthquake, how to help someone in a traffic collision. Members of the Ministry of Defense were informed about the students' comments. The press release said that the Amendments to the Law on Military, Labor and Material Obligation defined the categories of citizens who should be trained for the needs of the country's defense. Among them are high school students. Allegedly, the interest in the classes is significant, and only in Belgrade, 87 high schools supported this initiative (Istinomer 2020).

One gets the impression that, in addition to the desire and need for young people within the educational system to acquire at least basic knowledge in the field of security culture, the introduction of that subject in school programs is still uncertain. In political and scientific-educational institutions and interest circles, there is not even a thought about the systematic introduction of teaching any form of security culture. For a more comprehensive understanding of social reality, it is also important to recognize the role of education. That this is a complex topic can be seen through the indifferent attitude of education in the Republic of Serbia in relation to social reality. On the one hand, there is a general consensus on the importance of education and knowledge that contributes to cohesion and the development of society as a valuable resource, and on the other hand there is a big difference between how it is and how it should be (Бјелажан 2019). Obviously, the problem is the lack of awareness of the need to educate the population in this area and the lack of motivation at all levels, except, in part, at the level of the Ministry of Defense. How is it in other states? According to a document of the Russian Ministry of Emergency Situations, valid work on the comprehensive implementation of security culture and the adoption of good practice in the field of security culture in society begins with motivation (МЧС России 2013). Motivation for the need to master the corpus of knowledge in the field of personal and collective security is formed in the process of early education, with the moral and psychological support of the family. The basic interconnected components of the security culture should be education, moral and psychological education, propaganda and informing the population. The main goal of the interaction of the family, the state (school system), information and propaganda is the formation of the characteristics of each person aimed at safe behavior in the surrounding world. Good pedagogical practice has established

that the process of education and adoption of safety habits and practices is most effective in childhood, when, during the period of active personality development and character formation, fundamental views of the world, beliefs, motives and values, modern culture, importance of using information are formed.

In this period, the main tasks of the training are:

- for primary school students - forming a responsible attitude and respect for their own safety and the safety of others, respect for the environment, awareness of the priority of ensuring safety for all areas of activity;
- for high school students - development of security solidarity and empathy, understanding the importance of preventing entry into insecure situations, forming an understanding of the need to ensure safe working conditions, respect environmental standards, understanding cooperation and coordinated work of all complementary security institutions in society;
- for students of higher education institutions - development of ability to make competent safety decisions in the management process, adoption of higher forms of safety culture in production management, educational processes, ability to organize team activities in the field of safety culture, ability to form professionally significant safety characteristics of individuals, teams and general societies (МЧС России 2013).

The authors of this text in their earlier research proposed recommendations related to the introduction of security culture in the education system, dealing primarily with civilian aspects of personal and collective security. As security culture is a very broad concept, with many elements, it is suitable for age differentiation, which could be divided into five parts:

- in kindergartens, through educational work as a support to home education and upbringing of children, safety would be taught on examples relevant to that age, whose main goal is to teach children what is in danger, and how not to injure or otherwise harm themselves or others, and thus above all learn a certain caution in approaching people and objects, which is the right starting point for further education and more complex concepts;
- in the lower grades of primary schools, from the first grade, security culture would become a separate subject. Classes would be held by either teachers or specialized teachers, and the concepts that would be taught were traffic safety, safety in interaction with strangers, basics of Internet safety, hygiene safety and disease prevention, to name just a few of the topics that would in any case be age-relevant, and preparation for the next level;
- in higher grades of primary schools, security culture would be taught by a specialized teacher. Some of the topics that would be taught at this level are Internet safety, basics of addiction safety, basics of sexual safety, basics of environmental safety, basics of first aid and fire protection;
- in secondary schools, classes would also be taught by a specialized teacher, and concepts and principles relevant to young adolescents would be studied,

such as safety from addiction, in much more detail than at the previous level, and separately by addiction groups (alcoholism, drug addiction, pathological gambling, smoking, and others), sexual security and education, environmental security, certain introductory theoretical concepts, such as the place of the individual in the system of collective security, civil protection, political systems, geopolitical history and modern times, and others;

– at the faculties, security culture would be studied at relevant higher education institutions, in fields such as security, law, political science, management, criminology, military science. In order to significantly raise the level of security culture after 12 years of study through primary and secondary schools as a separate subject, the goal of this subject would be both theoretical and practical. The aim of the practical part is to prepare students to implement the learned concepts in future organizations of their employment, and the goal of the theoretical part is for students to adopt complex concepts and correlations of different levels and types of security. For those students who want to study security and security culture this would be a preparation for scientific reflection and research, which would ensure the smooth change of generations of higher education lecturers, as well as specialized security culture lecturers at all levels (Бјелајац и Филиповић 2021).

It should be emphasized that these recommendations are long-term, both in terms of the duration of the learning process and in terms of the moment when a society would consist of fully security literate people. The process is time consuming, and only in the second generation could we realistically expect real results. When we say in the second generation, we mean the descendants of citizens who have gone through this process, provided that since the introduction there is a continuity of the study of security culture in the education system. In other words, it takes about 30 years to start seeing results. When we say “visible results”, in the sense of adopting the principles of security culture, we come to a paradox, because fully adopted principles of security culture imply the elimination of danger before it occurs, so the results would be present but not visible.

Discussion

Security is one of the basic human needs, and one of the most basic elements of human motivation. Based on this fact, programs for the implementation of security culture in human society and its institutions are constructed. Certainly, the process of integrating the security culture into the wider culture of each individual must begin with the family as the basic cell of society. Adopting different elements of safety culture as prevention from various dangers is an integral part of education, and almost every parent teaches or distracts their children from objects and situations that may endanger their safety, such as electrical devices, sharp objects, and other things that are part of everyday life that can

cause injuries and endanger children. Later, as children grow, their parents teach them safety in public places, in traffic, in interaction with strangers. All of these are the most elementary things and they are most often taken for granted and not even thought about, but are deeply rooted in the consciousness of the parents who pass it on to their children. However, when children enter the education system, in addition to those basic safety postulates learned at home, a serious approach to teaching the elements of a safe life is almost stopped. On the one hand, in our society, there is an internal conflict and deviation towards relics from the socialist society, which still was much more proactive and thorough with its citizens than today's society does, and there is almost contemptuous perception of security culture, equating it with ONO and DSZ or with pre-military training. In other words, the study of security is considered either an obsolete remnant of the former society, or it is equated with the promotion of a militaristic view of the world, even though the security culture is directed towards the individual, and not towards the security services. One part of that is the linguistic shortcomings, because we use only one word, security, for all its various elements and manifestations, but that must not diminish the importance of adopting its principles at all levels or understanding the necessity of it.

Education systems are generally sluggish and often at odds with current social tendencies, and thus become burdensome and dysfunctional in terms of fulfilling their basic function. As a rule, the educational system must keep pace with society and transfer both general and specific knowledge relevant to each individual moment in which the process takes place, and according to tendencies and elements that are current and important. It is not simple, and the education system cannot be constantly changed at the rate at which social currents and tendencies change, but if the system is basically set up in a way that suits human motivation and human needs, all the immanent rigidity of these systems can be mitigated by mild interventions in educational programs, without changing their essence or structure. Of course, the will and vision of decision-makers in each individual society predates all this. The current circumstances related to the pandemic have shown how the educational system can be transformed even when the existence of its basic principle is removed - physical gathering of teachers, pupils and students in one place, which is the basic educational postulate since education existed. If such a drastic change did not endanger the existence of the education system, minor modifications in accordance with the social moment and social interests would not endanger the system in any way, but on the contrary - would better adapt it to personal, collective and national interests - and security is one of the basic human needs, motives and interests.

The initiative for the introduction of a security culture must come from the state and its institutions. In the National Security Strategy of the Republic of Serbia, security culture is mentioned only in one place, and we live in a state and society that has gone through economic transition and social change in the last 30 years, wars, armed rebellions, political assassinations, high crime rates that

directly and indirectly endanger the safety of individuals, such as drug trafficking, hooliganism, sexual crimes specifically targeting children and youth, environmental disasters, and ultimately an epidemic of a deadly infectious disease. All of this should prejudice the awareness of the necessity of placing the security culture in the culture of each individual. The best mechanism for that is the education system, and the initiator should be the state and educational authorities, within a multi-year plan that should eventually help create a society in which, according to the social consensus, we all want to live.

Conclusion

Talking about the necessity of something that is so basic because it stems from the foundation of the hierarchy of human needs and motivation may seem superfluous, especially if we take into account that the initial elements of learning about safe living, that is, safety culture, are an integral part of education. On the other hand, the amount of that knowledge taken from the family was not enough for a completely safe life even in times when there were incomparably fewer risks and security threats, that is, when there were far fewer potential dangers. The modern age brings new challenges - some of them are located in digital virtual worlds, some stem from the continuous devastation of the environment, some from hitherto undiscovered diseases, while some arise and disappear randomly and cannot be predicted. Here we must draw the line to emphasize the essence: a good basis in terms of security awareness helps eliminate or reduce existing security threats, but simultaneously creates basic preparedness and basic rationality for emerging threats through analogies derived from approaches to existing threats. Therefore, the education system should be a catalyst for security culture and not an inhibitor of it. There will always be new threats for which we will be relatively unprepared. Still, suppose we achieve a critical mass of awareness and knowledge about the approach to security challenges and threats through the systematic study of security culture. In that case, the consequences will be far less. In any case, state authorities, through their institutions and mechanisms, should initiate the process of introducing a security culture into the education system and should not be discouraged by the length of the process and the long wait for more complete results. The time ahead will certainly bring security threats that we do not expect, no matter how much we know they are theoretically possible (such as the COVID-19 pandemic), so investing various resources in raising the level of security culture of citizens is both necessary and profitable from the aspects of the survival and security of society.

References

1. Bjelajac, Željko. 2017. *Bezbednosna kultura – umeće življenja*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
2. Bjelajac, Željko, Aleksandar M. Filipović and Božidar Banović. 2021. “Instruments of support in promotion of healthy food and food safety culture”. *Economics of Agriculture*, 68 (1), 241-255, <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2101241B>.
3. Fromm, Erich. 1976. *Anatomija ljudske destruktivnosti I-2*, Zagreb: Naprijed.
4. Fromm, Erich. 1984. *Bekstvo od slobode*, Beograd: Nolit.
5. Hjelle, Larry and Daniel Ziegler. 1992. *Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3rd ed.* New York: McGraw-Hill.
6. *Istinomer*. 2020. „Da li bi predvojnička obuka koristila u borbi protiv korone?”, последњи приступ 16.04.2021, <https://www.istinomer.rs/analize/dali-bi-predvojnickska-obuka-koristila-u-borbi-protiv-korone/>.
7. Keith, Arthur. 1948. *A New Theory of Human Evolution*, London: Watts & Co.
8. Russell, Bertrand. 1949. *Authority and the Individual*. London: George Allen and Unwin.
9. Saint Augustine. 1997. *The Confessions*. New York: Touchstone.
10. Бјелајац, Жељко. 2019. „Релевантност интродукције безбедносне културе у образовни систем Републике Србије”. *Култура полиса*, год. XVI, бр. 40, 231-244.
11. Бјелајац, Жељко и Александар Филиповић. 2021. „Релевантност медија у функцији реафирмације безбедносне културе у политици националне безбедности”. *Политика националне безбедности*. 20 (1), 149-165.
12. Губанов В.М, Л.А. Михайлов, и В.П. Соломин. 2007. *Чрезвычайные ситуации социального характера и защита от них*. Дрофа: Москва.
13. Замјатин, Јевгениј Иванович. 1969. *Ми*. Београд: Просвета.
14. *МЧС России*, „Привлечение молодежи к проблемам безопасности жизнедеятельности”, последњи приступ 17.04.2021, <https://08.mchs.gov.ru/deyatelnost/press-centr/novosti/1621859>.
15. Национални просветни савет. 2011. *Образовање у Србији: Како до бољих резултата – Правци развоја и унапређења квалитета предшколског, основног, општег средњег и уметничког образовања и васпитања 2010 – 2020*, Београд: Национални просветни савет.
16. *Омладина*. 2012. „Прве школе у Србији”, последњи приступ 05.04.2021, <https://obrazovanje.omladina.net/2012/03/02/prve-skole-u-srbiji/>.
17. Рајчевић, Петар. 2008. „Наставни програми за основне школе у Србији од 1838. до 1941. године”. *Иновације у настави*, XXI (3), 75-82.
18. *Републички завод за статистику*. 2020. „Основно образовање”, последњи приступ 12.04.2021, <https://www.stat.gov.rs/sr->

- Сург/oblasti/obrazovanje/osnovno-obrazovanje, (Републички завод за статистику 2020а).
19. Републички завод за статистику. 2020. „Предшколско васпитање и образовање”, последњи приступ 12.04.2021, <https://www.stat.gov.rs/sr-surl/vesti/20210416-predskolsko-vaspitanje-i-obrazovanje-2020/?a=0&s=1103>, (Републички завод за статистику 2020б).
 20. Републички завод за статистику. 2020. „Средње образовање”, последњи приступ 12.04.2021, <https://www.stat.gov.rs/sr-surl/oblasti/obrazovanje/srednje-obrazovanje>, (Републички завод за статистику 2020в).
 21. Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 107/2012.